

CHRYSTUS I JEGO KOŚCIÓŁ

SIEDEM LISTÓW

ŚW. ATANAZY

CHRYSTUS
I JEGO KOŚCIÓŁ
SIEDEM LISTÓW

PRZEKŁAD
KS. PRZEMYSŁAW SZEWCZYK

WYDAWNICTWO WAM

Przekład na podstawie:

Patrologia Graeca 25, 221–240, 524–533; 26, 1049–1069,
1072–1084, 1085–1089, 1169–1176; 27, 12–45

© Wydawnictwo WAM, 2017

Opieka redakcyjna: Olaf Pietek

Redakcja: Tomasz Wiścicki

Korekta: Klaudia Adamus, Irena Gubernat

Projekt okładki: Anita Ponikło

Na okładce wykorzystano fragment ikony

Przemienienie Pańskie autorstwa Greta Leśko

Skład: Kamil Gorlicki

e-ISBN 978-83-277-0768-0

WYDAWNICTWO WAM

ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków

tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003

e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

www.wydawnictwowam.pl

Dział handlowy

tel. 12 62 93 254–255 • faks 12 62 93 496

e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia wysyłkowa

tel. 12 62 93 260

Druk: AMW • Wrocław

Publikację wydrukowano na papierze iBOOK Extra 65 g wol. 2.0
dostarczonym przez IGEPa Polska Sp. z o.o.

Wstęp

Kościół jest równocześnie instytucją o dwutyścioletniej historii i wspólnotą zawsze młodą, rodzącą się w każdym nowym pokoleniu. Dziedzictwo Kościoła – zarówno materialne, jak i duchowe – nie jest balastem, jak może się czasem wydawać, ale koniecznym narzędziem, umożliwiającym nowym pokoleniom dostęp do fundamentalnej łaski, która wywołała dziejowe poruszenie zwane chrześcijaństwem – czyli do Jezusa Chrystusa. Z Niego wyrasta wszystko, co stanowi Kościół. Podobnie wszystko, czym Kościół jest, co robi i czego naucza, ostatecznie ma do Niego prowadzić. Szukając dziś spotkania z Chrystusem, nie mamy innej drogi, jak tylko wejść w doświadczenie tych, którzy byli przed nami. Pierwszeństwo mają oczywiście apostołowie i bezpośredni uczniowie Pana, jednak tradycja Kościoła już w pierwszych wiekach wyróżniła inne osoby, których nauczanie i doświadczenie chrześcijańskie traktowano jako wzorcowe, nadając im zaszczytny tytuł ojców Kościoła.

W liście apostołskim *Patres Ecclesiae* św. Jan Paweł II, pisząc o ojcach Kościoła, używa zarówno czasu przeszłego, jak i teraźniejszego: „byli oni i pozostaną na zawsze Ojcami, sami bowiem są jakby stałą konstrukcją Kościoła i poprzez wszystkie wieki pełnią dla Kościoła wierną służbę”. Nie cała przeszłość Kościoła przechodzi do historii, znikając bezpowrotnie i ustępując miejsca teraźniejszości; wiele z jej elementów powinno być trwałych i stanowić punkt odniesienia dla teraźniejszości. „Stąd też każde następne głoszenie Ewangelii i nauczanie, jeśli chce być autentyczne – kontynuuje swoje rozważania Jan Paweł II – musi być uzgodnione z ich nauczaniem, każdy charyzmat i każdy urząd musi czerpać z żywego źródła ich ojcostwa, każdy nowy kamień dołożony do świętej budowli, która stale rośnie i poszerza się, musi mieścić się w ramach podwalin położonych przez nich i z podwalinami tymi musi być zespolony. Prowadzony tą pewnością, Kościół niestrudzenie wraca do ich pism, pełnych mądrości i zawsze świeżych, i stale przywodzi je na pamięć” (*Patres Ecclesiae* 1).

Dlatego z wielką radością przekazujemy w ręce czytelnika tę niedużą książkę, która zawiera siedem ważnych listów św. Atanazego, jednego z największych i najważniejszych ojców Kościoła.

Mamy nadzieję, że ta publikacja pomoże zaczerpnąć z jego doświadczenia wszystkim, którzy chcą twórczo i mądrze budować teraźniejszość wspólnoty kościelnej.

Atanazy należy do tych ojców Kościoła, których doświadczenie chrześcijańskie jest niezwykle bogate, gdyż nie tylko on sam był osobowością wybitną (zasłużył u potomnych na przydomek Wielki), ale także czasy, w jakich żył, okazały się dla Kościoła przełomowe. Przyszedł na świat pod koniec III stulecia, był więc nastolatkiem w momencie, gdy chrześcijaństwo po latach prześladowań najpierw stało się w Cesarstwie Rzymskim religią dozwoloną, a potem dość szybko zaczęło uzyskiwać status religii państwowej. Urodził się w Aleksandrii, drugim co do wielkości mieście starożytnego świata, i był z nią związany przez całe życie, przez co jego żywot toczył się w centrum historii Kościoła i państwa jego czasu. Obfitująca w wiele dramatycznych wydarzeń biografia Atanazego jest najlepszym dowodem na to, że warto sięgnąć po jego teksty, bo wyszły spod pióra człowieka doświadczonego.

Atanazy przyszedł na świat w rodzinie pogańskiej i – wcześniej osierocony przez ojca – wychowywał się pod okiem matki. Chrześcijaństwo poznał za pośrednictwem mnichów i od

razu przyjął je, decydując się na życie w celibacie, poświęcone ascezie, modlitwie i studiowaniu świętych tekstów. Jego sytuacja rodzinna, osobiste uzdolnienia i całkowite oddanie się sprawom Bożym doprowadziły do tego, że ówczesny biskup Aleksandrii Aleksander szybko zwrócił na niego uwagę, zaopiekował się nim i zatroszczył o wdrożenie go w sprawy Kościoła. Młodzieniec w krótkim czasie został sekretarzem biskupa i aktywnie uczestniczył w życiu chrześcijańskiej wspólnoty w Egipcie.

8

Tradycja przypisuje Atanazemu czołową rolę podczas obrad pierwszego soboru powszechnego, zwołanego przez cesarza Konstantyna w Nicei w 325 roku. Jest to na pewno przesada, jednak nie ulega wątpliwości, że Atanazy jako młody diakon u boku Aleksandra przyglądał się wielkim procesom zachodzącym w Kościele i stopniowo wywierał na nie coraz większy wpływ. Aleksander darzył swojego ucznia olbrzymim zaufaniem i powierzał mu coraz bardziej odpowiedzialne zadania. W momencie śmierci biskupa Atanazy stał się naturalnym kandydatem na jego następcę i rzeczywiście został wybrany na ten urząd w 328 roku. Miał wtedy około trzydziestu lat.

Wybór Atanazego nie przez wszystkich biskupów i prezbiterów Egiptu i Wschodu został przy-

jęty z entuzjazmem. Chrześcijaństwo w Egipcie rozdarte było schizmą, będącą bolesną raną po epoce prześladowań, oraz podzielone sporem teologicznym, który mentor Atanazego toczył ze znamienitym prezbiterem Aleksandrii, Ariuszem. Spór ten rozlał się poza Egipt i podzielił biskupów Wschodu, co sprawiło, że od razu po objęciu urzędu Atanazy spotkał się z silną opozycją zarówno wśród własnego prezbiterium, jak i wśród biskupów Palestyny i Syrii. Ci ostatni oskarżali go przed cesarzem o wiele czynów: od używania przemocy po knowania przeciw władzy cesarskiej. Ich starania o usunięcie Atanazego z urzędu zakończyły się sukcesem podczas sądu dokonanego przez biskupów zgromadzonych na synodzie w Tyrze w 333 roku. Od tego dnia Atanazy rozpocznie batalię o zachowanie urzędu.

Literatura, która po nim pozostała, świadczy o wieloletnich zmaganiach biskupa o utrzymanie swojej pozycji w Kościele. Jego jedyne pismo wolne od polemik i z tego powodu uchodzące za najwcześniejsze, to dwuczęściowa mowa, stanowiąca wykład podstawowych prawd wiary chrześcijańskiej: *Przeciw poganom* i *O wcieleniu słowa*. Poza tym znajdujemy w spuściźnie literackiej Atanazego apologie, będące zbiorem świadectw dokumentujących spory między biskupami.

Teksty te miały dowieść, że Atanazy jest odsuwany z urzędu z powodu opowiedzenia się za ortodoksyjną nauką. Kluczową pozycją w jego dorobku, a jednocześnie kamieniem milowym na drodze rozwoju doktryny chrześcijańskiej, są obszerne *Mowy przeciw arianom*, w których Atanazy precyzuje swoje stanowisko teologiczne, wykazując błędną interpretację Pism i nieortodoksyjne ujęcie doktryny u swoich oponentów. Działania Atanazego przyniosły ostatecznie skutek i doprowadziły do jego spektakularnego zwycięstwa: nie tylko obronił urząd, ale także stał się wyznacznikiem ortodoksji dla całego chrześcijańskiego świata.

Atanazy, walcząc o swój urząd, prowadził spory teologiczne i podejmował działania duszpasterskie umacniające jego pozycję w Kościele. Uczestniczył w synodach zwoływanych w celu definiowania ortodoksyjnej nauki, nawiązywał liczne kontakty z duchowieństwem na Wschodzie i Zachodzie, zabiegał o poparcie wśród mnichów Egiptu. Na przełomie III i IV wieku monastycyzm był dynamicznie rozwijającym się ruchem, z którym Atanazy silnie się związał i na który wywarł olbrzymi wpływ. Pod jego imieniem przekazany został chrześcijańskiemu światu jeden z podstawowych dla tej tradycji

tekstów: *Żywot św. Antoniego*, który do dzisiaj służy formowaniu chrześcijańskich mnichów. Biskup Aleksandrii życie monastyczne znał doskonale z własnego doświadczenia. Od młodości podejmował praktyki ascetyczne, a gdy został usunięty z urzędu, kilka lat spędził wśród mnichów żyjących na pustyni egipskiej. Ukrywając się wśród nich, z pomocą zaufanych ascetów sprawował swój urząd w czasie, gdy stolica biskupia w Aleksandrii zajęta była przez jego przeciwników. Mnisi Egiptu do dzisiaj uważają go za swojego ojca.

Po złożeniu z urzędu przez synod w Tyrze Atanazy wielokrotnie wracał na stolicę w Aleksandrii w zależności od tego, po której stronie sporu opowiadali się kolejni cesarze. W nowej epoce, zapoczątkowanej przez tolerancyjny dekret Konstantyna (edykt mediolański z 313 roku, na mocy którego chrześcijaństwo uzyskało status religii dozwolonej w Cesarstwie Rzymskim), Atanazy był jednym z pierwszych biskupów, którzy zrozumieli, jak delikatną kwestią jest ułożenie relacji między władzą państwową i kościelną. W jego pismach znajdujemy pierwsze próby zdefiniowania się Kościoła w nowej sytuacji wolności religijnej, wymagającej ustosunkowania się do władzy cesarskiej. Atanazy, w odróżnieniu od

wielu biskupów Wschodu, ufnie powierzających cesarzom stery Kościoła (Euzebiusz z Cezarei, biskup współczesny Atanazemu, nie waha się nazywać Konstantyna „biskupem biskupów”), walczy o niezależność hierarchii kościelnej.

Długie i burzliwe życie Atanazego sprawiło, że nabrał on doświadczenia na wielu polach: od ascezy i zdobywania coraz większej doskonałości w chrześcijańskim sposobie życia, przez egzegezę Pisma Świętego i teologię Kościoła, po relacje z władzą państwową. Śmiało można go uznać za mistrza spraw kościelnych i eksperta w wielu aspektach chrześcijańskiego doświadczenia. Jeśli więc ojcowie Kościoła mają służyć za punkt odniesienia chrześcijanom każdego czasu, to czytelnik, pragnący pogłębić swoją wiedzę chrześcijańską, znajdzie w pismach Atanazego wiele cennych wskazówek i pouczeń. Mimo że od doświadczenia biskupa Aleksandrii dzieli nas olbrzymia odległość czasowa i geograficzna, bez trudności odkryjemy w jego pismach treści aktualne w XXI wieku.

W książce, którą czytelnik trzyma w ręce, zamieszczone zostały listy Atanazego: sześć skierowanych do jego przyjaciół i jeden ogólny, rozesłany do wszystkich biskupów. Są to najważniejsze z zachowanych po nim listów, obok „listów pas-

chalnych”, które za przykładem poprzedników biskup Aleksandrii wysyłał co roku do swojej wspólnoty, informując o dokładnej dacie obchodów Wielkanocy, a przy okazji kierując do wiernych słowo duchowej zachęty. Choć adresatów tych listów Atanazy znał osobiście, nie poruszał w nich kwestii prywatnych: ich treść dotyczy spraw kościelnych, ważnych dla życia chrześcijańskiego. Dzięki tym pismom możemy dotknąć fundamentalnych zagadnień ważnych dla Kościoła także dzisiaj: życia modlitwy, duchowego rozeznania, spraw moralnych, organizacji kościelnej, relacji z państwem, egzegezy Pisma Świętego oraz doktryny. Treścią pism – jak zresztą istotą całego życia Atanazego i każdego chrześcijanina – są w gruncie rzeczy po prostu Chrystus i Jego Kościół. Każdemu, dla kogo ta rzeczywistość jest ważna, ich lektura przyniesie olbrzymią korzyść. W tych sprawach Atanazy stał się mistrzem i może być doskonałym nauczycielem.

ks. dr Przemysław M. Szewczyk

DUSZA
KOŚCIOŁA

Wstęp

W doświadczeniu Kościoła poznanie ludzkiej natury pogłębia się wraz ze zrozumieniem natury Boga, co najpełniej wyraża przekonanie, że główne przykazanie – miłowanie Boga i bliźniego – jest w sumie jednym, choć podwójnym nakazem. W Jezusie Chrystusie Kościół otrzymał nie tylko poznanie Boga, ale także poznanie człowieka. Duszą Kościoła jest idące w parze z poznaniem Boga ukształtowanie własnej natury w taki sposób, by stała się obrazem natury Bożej.

16

Atanazy, zanim został biskupem zaangażowanym w spory teologiczne i kościelne, był przede wszystkim autentycznie wierzącym chrześcijaninem. Dwa listy zamieszczone w tej części zapraszają do wejścia w najbardziej intymną relację z Bogiem, której miejscem jest ludzka dusza i jej poruszenia.

List do Marcelina (Epistula ad Marcellinum), którego tytuł w wielu edycjach poszerzony jest o dopowiedzenie „o interpretacji psalmów”, skierowany został do człowieka szukającego w Piśmie Świętym drogi do głębokiego zjednoczenia z Bogiem. Księga Psalmów właśnie z tego powodu zajęła w Kościele wyjątkowe miejsce wśród wszystkich pism Starego